

УДК 379.8 : 2-754 (477-25) «18»
DOI: <https://doi.org/10.33782/2708-4116.2022.3.155>

*Віталій Тацієнко**

ДОЗВІЛЛЯ ВИХОВАНЦІВ КИЇВСЬКОЇ ДУХОВНОЇ СЕМІНАРІЇ У ХІХ ст.

Анотація: У статті розглянуто особливості дозвілля вихованців Київської духовної семінарії у ХІХ ст. Відзначається, що для семінаристів було чимало заборон у проведенні вільного часу. В духовних навчальних закладах не дозволялося влаштовувати концерти, спектаклі, читання й інші публічні зібрання. Адміністрація семінарії заохочувала вихованців проводити вільний час за заняттями музикою, співами, малюванням, ремеслами. Також організовувалися прогулянки на природу. Непоодинокими були випадки порушення встановлених правил у проведенні вільного часу. Популярною недозволеною формою дозвілля було відвідування театру. Траплялися випадки, коли відпочинок супроводжувався музикою, танцями, грою в карти, палінням і вживанням спиртних напоїв. Однак, таке дозвілля загрожувало серйозними покараннями з боку семінарської адміністрації.

Ключові слова: дозвілля, Київська духовна семінарія, семінаристи, інспектор, ректор

Духовні семінарії являли собою середні навчальні заклади, головним завданням яких було не тільки надавати знання, але й готувати вихованців до священницького служіння. Вступали до цих закладів, у переважній більшості, діти священно-, церковнослужителів, які ставали продовжувачами сімейної традиції. Серед духовних закладів освіти Київська семінарія була одним із найкращих в Україні. Актуальним є вивчення різних аспектів повсякденного життя семінаристів, зокрема, проведення ними вільного часу. Під дозвіллям розуміють сукупність видів діяльності (занять), які здійснюють у вільний час для задоволення фізичних, інтелектуальних, соціальних і культурних потреб. Загалом, вільний час витрачають на відпочинок, репродукцію та розвиток здібностей, фізичних і розумових сил, розваги та спілкування¹. Актуальність дослідження посилюється через відсутність комплексних наукових робіт, присвячених порушеній проблемі.

У вітчизняній історіографії питання дозвілля вихованців духовних навчальних закладів імперської доби розглянуто недостатньо. Увагу привертає праця Н. Ципляк², в якій висвітлено побут і дозвілля вихованців Чернігівської духовної семінарії. У статті С. Ліщука³ проаналізовано особливості перебування вихованців Волинської духовної семінарії в Острозі у першій чверті ХІХ ст. У праці С. Ільчишина⁴ розглянуто виховний процес у

* Тацієнко Віталій Сергійович – кандидат історичних наук, доцент кафедри історії України Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини (Умань, Україна);
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3372-9765>; e-mail: tatsiyenko1990@ukr.net

¹ Ручка А.О. Дозвілля // Енциклопедія сучасної України. URL: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=20509

² Ципляк Н.О. Побут та дозвілля вихованців Чернігівської духовної семінарії // Вісник Чернігівського державного університету. Серія: Історичні науки. 2008. Вип. 52. № 5. С. 118-124.

³ Лішук С. Семінаристи в м. Острозі у першій чверті ХІХ ст. // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Історичні науки». 2014. Вип. 22. С. 7-24.

⁴ Ільчишин С.В. Виховний процес у Київській духовній семінарії в 1817-1867 рр. // Труды Київської духовної академії. 2017. № 27. С. 228-236.

Київській семінарії у 1817-1867 рр. Побіжно автор торкається проведення семінаристами вільного часу.

Мета дослідження полягає у висвітленні особливостей дозвілля вихованців Київської духовної семінарії у XIX ст.

Для семінаристів існував довгий перелік заборон у проведенні вільного часу. Якщо для вихованців світських закладів освіти окремі форми дозвілля вважалися звичними, то для семінаристів вони не дозволялися. Заборонялося читати книги за власним вибором, зустрічатися з дівчатами, купатися поза купальнею, прогулянки на човнах, танці, відвідування театрів, корчем, трактирів, навіть бібліотек, інших публічних місць.

Показовим щодо обмеження відвідування громадських місць є звернення київського губернатора П. Желтухіна до митрополита Євгенія (Болховітінова). Урядовець повідомляв, що 15 квітня 1828 р. в Государевому саду бачив у бесідці двох студентів духовного відомства, які помітивши його втекли. На стіні бесідки був незакінчений напис «дуже непристойний за своїм змістом»⁵. «Бажаючи відвернути будь-які нарікання на людей належних до духовного стану», чиновник звернувся до митрополита з пропозицією заборонити вихованцям духовних навчальних закладів гуляти в Государевому саду без «нагляду старших». Митрополит розпорядився підписками зобов'язати викладачів і студентів семінарії та академії, «щоб вони ні на які народні гуляння, тим більше в Государевий сад не ходили»⁶. Поліція мала повідомляти єпархіального архієрея про порушників, які, як покарання, не отримували позитивної рекомендації. Всім вихованцям семінарії розпорядження було повідомлено 8 травня 1828 р. «в чому вони власноручно підписалися»⁷.

Досить обмеженим було дозвілля і в стінах семінарії. У духовних навчальних закладах не дозволялося влаштовувати концерти, спектаклі, читання й інші публічні зібрання. Ober-прокурор вважав, що подібні заходи «можуть супроводжуватись несприятливими, з педагогічного погляду, наслідками, вимагаючи чимало часу на підготовку, відволікати вихованців від навчального процесу, сприяти неухважності та схильності до розваг»⁸. Водночас, церковна адміністрація заохочувала «розвиваючі та облагороджуючі естетичний смак вихованців» заняття співами та музикою, які не мали відволікати студентів від «їх головних і прямих обов'язків»⁹.

У Київській духовній семінарії з 1878 р. у вільний від навчання час було запроваджено навчання токарству, столярству, випилюванню, плетінню. Також семінаристи могли відвідувати заняття з музики, співів і малювання. У звіті семінарії за 1882-1883 навчальний рік обстоювалася позиція, що додаткові заняття особливо корисні тим, що відволікали вихованців «від недозволених розваг»¹⁰. Також у звіті відзначалося, що семінарія забезпечена всім необхідним для навчання ремеслам і мистецтву. Зокрема, для занять музики була у наявності невелика кількість музичних інструментів, переважно

⁵ Центральний державний історичний архів України у м. Києві (далі – ЦДІАК України). Ф. 712. Оп. 2. Спр. 34. Арк. 3.

⁶ ЦДІАК України. Ф. 712. Оп. 2. Спр. 34. Арк. 2-3.

⁷ Ibid. Арк. 4.

⁸ Распоряжения правительственные // Киевские епархиальные ведомости. 1871. № 15. С. 158.

⁹ Ibidem.

¹⁰ Записка о состоянии Киевской духовной семинарии за 1882-83 учебный год // Киевские епархиальные ведомости. 1883. № 23. С. 475.

скрипок, які надавалися у користування незаможним семінаристам, в яких не було змоги їх придбати. А вихованці, які відвідували заняття з малювання безкоштовно забезпечувалися фарбами, папером, пензликами, олівцями тощо¹¹.

У 1904 р. Св. Синод видав розпорядження, яке ґрунтувалось на постанові 1886 р. про обмеження випадків залишення вихованцями, без поважних причин та дозволу інспекції, гуртожитків і приватних квартир, навіть у вільний від навчання час. Від семінаристів, які орендували житло, вимагалось, щоб у разі відлучок записувати у спеціальний журнал причину та час своєї відсутності. З огляду на це, повторювалася вимога заохочувати вихованців до занять музикою, співами, а також іконописом, фізичними вправами на свіжому повітрі, а при можливості організувати прогулянки з оздоровчою й освітньою метою¹².

У семінаріях існувала жорстка система контролю. Вихованці практично цілодобово перебували під наглядом. Контроль за моральністю, поведінкою семінаристів покладался на інститут інспекторів (по суті наглядачів), їх помічників і «старших» семінаристів. Останні, здійснювали безпосередній контроль за семінаристами, які жили як у гуртожитку, так і в орендованому житлі. В. Радецький досить детально описав обов'язки «старших». Старший був «інспекторським оком, свого роду начальством», особливо тоді, коли призначався черговим по гуртожитку або квартирах (один раз на 10 тижнів). Він мав наглядати за порядком у кімнаті, підготовкою до уроків, щоб вихованці вчасно лягали спати, не запізнювалися на заняття, не затримувалися в кімнаті на перервах. У гуртожитку вимагалось, щоб «старший» виходив з кімнати останнім, зачинивши двері на ключ. Черговий старший гуртожитку щоденно повідомляв інспектора про стан справ, поведінку, порушення в гуртожитку, а квартирний черговий – в орендованому житлі. Окрім того, інспектор, разом з квартирним черговим періодично об'їжджали семінаристів, які орендували житло. Виявленні зауваження, порушення записувалися у спеціальний журнал, який знаходився в орендованому житлі. Саме інститут інспекторів і «старших» мали контролювати дозвілля семінаристів, щоб воно не виходило за рамки дозволеного, наприклад, гра в карти, паління, вживання алкоголю тощо¹³.

Але попри жорсткі обмежувальні заходи, майбутні служителі все ж порушували встановлені правила. Непоодинокими були випадки, коли «відзначалися» одні й ті ж семінаристи. Так, за другу та третю четверті 1896-1897 навчального року «З» за поведінку отримали вихованці Київської семінарії П. Дзбановський – за гру в карти, паління, бійку, пропуски богослужінь без поважної причини, В. Саббатовський – за пропуски богослужінь, самоправну тривалу відлучку з квартири й ін.¹⁴

Однією з небагатьох форм дозвілля, яку організувало керівництво семінарії, були прогулянки до гаю. Такі походи відбувалися один-два рази у травні: «ці дні були для них найбажанішими»¹⁵. Ті ж семінаристи, кому першими вдавалося дізнатися радісну новину,

¹¹ Ibidem.

¹² Указ Его Императорского Величества, Самодержца Всероссийского, из Святейшего Правительствующего Синода, синодальному члену, преосвященному Флавиану, митрополиту Киевскому и Галицкому, Успенской Киево-Печерской лавры священно-архимандриту // Киевские епархиальные ведомости. 1904. № 35. С. 412.

¹³ Радецький В. Киевская духовная семинария в первой половине XIX ст. (Воспоминания) // Украина. 1907. Т. 4. Октябрь. С. 104-105.

¹⁴ ЦДІАК України. Ф. 712. Оп. 4. Спр. 217. Арк. 1-2.

¹⁵ Радецький В. Киевская духовная семинария в первой половине XIX ст. (Воспоминания) // Украина. 1907. Т. 4. Октябрь. С. 106.

повідомляли її написами на ганках, парканах, дверях: «завтра до гаю». Торгівці теж орієнтувалися на цю новину та поспішали до гаю зі своїми ласощами: квасом, морозивом, здобом, бубликами, пряниками, цукерками, яблуками, медом та й горілкою. В іграх і веселощах брали участь не тільки викладачі, а й ректор, який періодично розкидав семінаристам різні ласощі.

Попри те, що інспекція суворо контролювала вихованців та існувала категорична заборона залишати гай, деякі «смільчаки» гуляли в районі Солом'янки, Совок. Часто такі прогулянки супроводжувалося вживанням алкоголю «до положення риз»¹⁶. Проте такі гуляння могли мати дуже серйозні наслідки. Так, учень богословського класу Алишевський за появу в нетверезому стані у публічному місці отримав максимальне покарання – виключення із духовного навчального закладу. Але так як він був одним із кращих семінаристів, та й зіграло роль, що батько був міським священиком, Алишевському пом'якшили покарання. Кілька днів він стояв на колінах в їдальні під час обіду. Це принизливе покарання стало причиною його вступу до медичної академії¹⁷. Також виключення з семінарії загрожувало 18 семінаристам, які одного разу замість гаю «відправилися гуляти за Дніпро». Проте митрополит Євгеній (Болховітінов) не підтримав радикального рішення ректора й вихованці отримали значно м'якше покарання – учні богослов'я були змушені три дні стояти біля порогу класу, учні філософії – біля порогу їдальні під час обіду, а учні словесності стояли в їдальні на колінах. Спроби порушників уникнути покарання, аби не бути об'єктом глузування з боку інших семінаристів, викликало обурення інспектора, який до того ж посадив їх за «голодний стіл» терміном на три дні¹⁸.

Окремі семінаристи, які не надто ревно ставилися до навчання, сидячи на останніх лавах («на Шулявщині»), організовували собі дозвілля під час занять. Зокрема, у спогадах В. Радецького йдеться про сон під лавами, гру в карти¹⁹. П. Руткевич також згадував про те, що семінаристи, які не надто переймалися навчанням, спали під час занять за шафами, за якими на підлогу складали верхній одяг. «Бажаючі спати розташовувалися на м'якому ложі і солодко засинали, заколисані монотонною розповіддю викладача і не менш монотонною розповіддю відповідаючого»²⁰. Також П. Руткевич відзначав, що під час занять зі Св. Письма та математики любителі грали в карти («стукалку») ²¹. Грали семінаристи і в «реміз» на дрібні гроші²². Проте таке дозвілля було досить ризикованим.

¹⁶ Радецький В. Киевская духовная семинария в первой половине XIX ст. (Воспоминания) // Украина. 1907. Т. 4. Октябрь. С. 107; Радецький В. Киевская духовная семинария в первой половине XIX ст. (Воспоминания) // Украина. 1907. Т. 4. Ноябрь-декабрь. С. 191.

¹⁷ Радецький В. Киевская духовная семинария в первой половине XIX ст. (Воспоминания) // Украина. 1907. Т. 4. Октябрь. С. 107.

¹⁸ Радецький В. Киевская духовная семинария в первой половине XIX ст. (Воспоминания) // Украина. 1907. Т. 4. Ноябрь-декабрь. С. 191-192.

¹⁹ Радецький В. Киевская духовная семинария в первой половине XIX ст. (Воспоминания) // Украина. 1907. Т. 4. Октябрь. С. 112.

²⁰ Руткевич П. Семинарские годы (Воспоминания о Киевской дух. семинарии за 1873-1879 годы) // Киевские епархиальные ведомости. 1912. № 29. С. 658.

²¹ Ibidem.

²² Руткевич П. Семинарские годы (Воспоминания о Киевской дух. семинарии за 1873-1879 годы) // Киевские епархиальные ведомости. 1912. № 31. С. 706.

Частина вихованців намагалася читанням урізноманітнити монотонну семінарську повсякденність, адже бібліотеки були обов'язковим елементом функціонування духовних закладів освіти. Однак, бібліотека часто не могла задовольнити запити семінаристів. У спогадах звертається увага на бідність книгозбірень, семінаристи були позбавлені можливості знайомитися з новинками літератури. Так, у Київській духовній семінарії на заняттях знайомилися з творчістю М. Гоголя, О. Пушкіна, І. Гончарова, І. Тургенева й ін., але у бібліотеці книги цих авторів були в одному примірнику, тому доводилося обмежуватися хрестоматіями. Відвідування інших книгозбірень, зокрема, приватних, де можна було взяти літературу за плату, семінаристам заборонялося. Винятком була Київська публічна бібліотека²³. Позначалося на бажанні провести вільний час за читанням і неналежне ставлення бібліотекарів до своїх обов'язків²⁴. Варто відзначити, що інспектор мусив контролювати, яку літературу читали семінаристи. Тому шафи з книгами не мали зачинятися на замок. Якщо інспектор виявляв недозволене видання, порадившись з ректором книга вилучалася, а семінаристу призначалося покарання²⁵.

Цікаво, що інспектор мав слідкувати, які пісні співали семінаристи, адже «спів світський і протонародний суворо забороняється»²⁶.

Вихованцям не дозволялося проводити вільний час купаючись у водоймах і річках. Зокрема, типовими порушеннями дисципліни було купання у Дніпрі, що суворо заборонялося семінарською інспекцією²⁷.

Вихованцям заборонявся вільний вихід за межі закладу освіти. Охоронник не пускав семінаристів до міста без спеціального «білета» від інспектора. Там зазначався час відпустки, яка не могла припадати на нічний час. І тільки «надійні» семінаристи могли отримати «білет». Винятком був лише період канікул²⁸.

Обов'язковим для семінаристів було відвідування богослужінь. Про те, що випадки їх пропусків серед семінаристів були непоодинокими, свідчить указ Св. Синоду від 30 листопада 1883 р., де вимагалося «суворо карати» вихованців духовних закладів освіти, які без поважних причин не з'являлися на богослужіння. Також Св. Синод вимагав при атестації поведінки вихованців у місячних і річних відомостях звертати увагу на порушення цієї вимоги, яка належала до «проступків грубих, нетерпимих у духовній школі»²⁹. Помічники інспектора проводили перекличку, щоб семінаристи не пропускали богослужінь, займаючись своїми справами³⁰. Спогади свідчать, що частими були випадки, коли після переклички деякі вихованці намагалися сховатися в приміщенні семінарії, саду,

²³ Руткевич П. Семинарские годы (Воспоминания о Киевской дух. семинарии за 1873-1879 годы) // Киевские епархиальные ведомости. 1912. № 46. С. 1087-1088.

²⁴ Радецкий В. Киевская духовная семинария в первой половине XIX ст. (Воспоминания) // Украина. 1907. Т. 4. Октябрь. С. 113-114.

²⁵ Троцкий П. Первый учебный курс Киевской духовной семинарии 1817-1819 гг. // Труды Киевской духовной академии. 1893. № 7. С. 382.

²⁶ Ibidem.

²⁷ Гльчишин С.В. Виховний процес у Київській духовній семінарії в 1817-1867 рр. // Труды Київської духовної академії. 2017. № 27. С. 232.

²⁸ Троцкий П. Первый учебный курс Киевской духовной семинарии 1817-1819 гг.... С. 383.

²⁹ Указы и определения Святейшего Синода // Киевские епархиальные ведомости. 1884. № 4. С. 151-152.

³⁰ Радецкий В. Киевская духовная семинария в первой половине XIX ст. (Воспоминания) // Украина. 1907. Т. 4. Октябрь. С. 108.

уникаючи відвідин семінарської церкви або ходили в академічний Богоявленський храм, щоб послухати спів академічним хором творів А. Веделя, Д. Бортнянського й ін., які у семінарії виконувалися «не так артистично»³¹. У святкові дні ректор Євсевій (Гльїнський) (1839-1844 рр.) дозволяв семінаристам-богословам відвідувати архієрейські служби, якщо ж поліція їх не пропускала, то часто сам проводив до собору, де служив з митрополитом³².

Під заборону для семінаристів було відвідування театру. Проте спогади свідчать, що ця заборона часто порушувалася. В. Радецький писав про домашні спектаклі в одному з приватних будинків, де семінаристи навіть грали ролі. Ректор Іустин (Михайлов), який очолював семінарію у 1828-1834 рр., дізнавшись про таке проведення вільного часу, пригрозив вихованцям виключенням за повторення подібного та покарав їх класною епитимією³³.

Про захоплення семінаристів театром та оперою відзначав у спогадах і П. Руткевич: «серед нас були такі любителі опери, що майже щодня, за гривенники та двогривенні, відвідували її. ...Незважаючи на заборону та суворе покарання ослушників, серед нас було чимало любителів послухати знаменитих співаків-артистів та отримати найвищу естетичну насолоду. І ...насолоджувалися, ризикуючи своєю поведінкою, відсиджуючись у карцерах і т.п.»³⁴.

У церковному середовищі вважалося, що театр не тільки відволікає від церкви, а й породжує в людині примітивні, ниці інстинкти. На сторінках журналу «Місіонерський огляд» один з авторів зазначав, що семінарист не має часу «просиджувати до півночі в спогляданні балерин», що відволікатиме від навчання, та й «напівроздягнута актриса, що спокусливо співає», викликатиме непристойні думки³⁵.

Проте багато залежало від «політики» ректора семінарії. Зокрема, В. Радецький зауважував, що за ректорства архімандрита Іустина вихованці не надто боялися відвідувати театр і навіть організувати прогулянки на човнах за Дніпро. Але таке «свавілля» припинилося після трагедії, коли у Дніпрі потонуло декілька семінаристів, за що Іустин (Михайлов) був звільнений з Київської духовної семінарії³⁶.

За ректорства Євсевія (Гльїнського) семінаристам дозволялося проводити на визначених квартирах і в гуртожитку літературні вечори, участь в яких брали навіть студенти духовної академії та університету св. Володимира. Проте, бажаючи урізноманітнити дозвілля, семінаристи почали перетворювати літературні вечори на музичні – з танцями, запрошуючи дівчат. Півчі, маючи досить багатий репертуар пісень і романсів, розважали компанію. Коли ж про таке проведення вільного часу довідалася адміністрація, учасники гулянь були покарані та попереджені про виключення «за подібні недозволені розваги»³⁷.

³¹ Руткевич П. Семинарские годы (Воспоминания о Киевской дух. семинарии за 1873-1879 годы) // Киевские епархиальные ведомости. 1912. № 47. С. 1111-1112.

³² Радецкий В. Киевская духовная семинария в первой половине XIX ст. (Воспоминания) // Украина. 1907. Т. 4. Ноябрь-декабрь. С. 203.

³³ Ibid. С. 187-188.

³⁴ Руткевич П. Семинарские годы (Воспоминания о Киевской дух. семинарии за 1873-1879 годы) // Киевские епархиальные ведомости. 1912. № 31. С. 707.

³⁵ За духовенство // Миссионерское обозрение. 1907. № 7-8. С. 1163.

³⁶ Радецкий В. Киевская духовная семинария в первой половине XIX ст. (Воспоминания) // Украина. 1907. Т. 4. Ноябрь-декабрь. С. 188.

³⁷ Ibid. С. 203.

Траплялися випадки, коли відпочинок супроводжувався вживанням спиртних напоїв. Так, М. Якимович, який неодноразово відзначався неналежними вчинками, 9 червня 1818 р. у нетверезому вигляді «безвинно» побив учня повітового училища К. Гдешинського³⁸. О. Мужаловський був виключений із семінарії «за те, що в п'яному вигляді вирушив до Фролівського монастиря з шарманщиком, змусив його грати перед квартирою ігумені, а сам, скинувши сюртук і чоботи, почав танцювати й виробляти різні штуки»³⁹. А перебуванням у карцері було покарано учня богословського класу К. Троцького, який був півчим Митрополичого хору, за появу на заняттях у нетверезому вигляді⁴⁰. Також при переході до богословського класу починалося постриження семінаристів у стихар. Традиційно ці урочистості супроводжувалися «пристойною випивкою та закускою для друзів-товаришів з боку новопосвяченого читця»⁴¹.

Проте за вживання алкоголю передбачалися суворі покарання. Якщо, наприклад, гра в карти чи паління могли зійти з рук, то перебування у стані алкогольного сп'яніння могло завершитися виключенням із семінарії, особливо при повторному порушенні заборони⁴². Варто відзначити, що більше свободи було у своєкоштных вихованців, які жили на квартирах, де почувалися значно вільніше.

Боролося керівництво семінарії з тютюнокурінням, застосовуючи досить жорсткі санкції. Ця звичка могла коштувати перебування в карцері, позбавлення казеннокоштного утримання, а то й виключення із закладу освіти за повторні порушення⁴³. Про «суворі» каральні методи свідчать і заходи єпархіальної адміністрації. Розпорядженням митрополита Філарета (Амфітеатрова) 1852 р. семінаристів, вперше помічених за палінням, позбавляли казеннокоштного утримання, а своєкоштных переводили до нижчого класу, незважаючи на успіхи у навчанні. За повторне порушення заборони передбачалося виключення «через незадовільну поведінку, як непокірних постановам церкви, волі архіпастиря та керівництва». Вихованцям не дозволялось палити і в канікулярний час⁴⁴.

Репресивний характер семінарської педагогіки яскраво проявлявся під час недозволеного проведення вільного часу. В. Радецький згадував про застосування за ректорства Антонія (Амфітеатрова) (1845-1851 рр.) покарання різками за тютюнокуріння, пропуски занять і богослужінь⁴⁵. Така практика існувала і в період його інспекторства у 1841-1845 рр.⁴⁶ Принизливі покарання за недозволений відпочинок, як-то: стояння на колінах, «голодний стіл», перебування в карцері й ін., були звичним явищем. Часто застосовувалися тілесні покарання. Тільки після реформ духовної освіти у 60-х роках ХІХ ст. тілесні покарання заборонялися. Попри це такий метод виховання міг і надалі застосовуватися.

³⁸ Троцький П. Первый учебный курс Киевской духовной семинарии 1817-1819 гг.... С. 391.

³⁹ Радецький В. Киевская духовная семинария в первой половине ХІХ ст. (Воспоминания) // Украина. 1907. Т. 4. Ноябрь-декабрь. С. 190.

⁴⁰ Ibid. С. 190-191.

⁴¹ Ibid. С. 197.

⁴² Ibid. С. 198-199.

⁴³ Ibid. С. 200, 214.

⁴⁴ ЦДІАК України. Ф. 127. Оп. 896. Спр. 75. Арк. 2-3.

⁴⁵ Радецький В. Киевская духовная семинария в первой половине ХІХ ст. (Воспоминания) // Украина. 1907. Т. 4. Ноябрь-декабрь. С. 205.

⁴⁶ Гльчишин С.В. Виховний процес у Київській духовній семінарії в 1817-1867 рр.... С. 233.

Інколи святкові дні деякі семінаристи могли відзначати з музикою, танцями, палінням і вживанням алкоголю. У спогадах В. Радецького описується такий недозволений відпочинок казеннокоштними семінарстами у гуртожитку на масницю, адже вони знали про відсутність ректора. Після вечірки кватирки «були розкриті на всю ніч для видалення з кімнати горілчаного та трубкового запаху»⁴⁷. Проте така форма дозвілля була винятком, адже, як вже зазначалося, загрожувала серйозними наслідками.

Окремою сторінкою у проведенні вільного часу було спілкування з дівчатами, під час якого зароджувалися романтичні стосунки. У недільні та святкові дні «квартирні» семінаристи могли прогулюватися з подругами по малолюдних місцевостях подалі від контролю інспекції, адже таке дозвілля адміністрацією звичайно не віталось⁴⁸. Деякі вихованці, аби справити враження на дівчину, просили у товаришів кращий одяг⁴⁹.

Недотримання вихованцями семінарії обіцянки одружитися часто спонукало ображених наречених до подання скарг консисторії. Зокрема, у цьому звинувачували П. Липецького та Є. Паниша. Останній за три роки до завершення навчання дав обіцянку одружитися. Церковна влада реагувала на такі вчинки семінарстів. З цього приводу єпископ Чигиринський Інокентій у 1837 р. зазначав, що «непокараність у подібних випадках дуже шкідлива, бо дасть привід семінаристам ошукувати наївних наречених і жити за рахунок їх сирітства та навіть честі. Тому для відвернення таких ситуацій (а вони повторюються досить часто і при непокараності будуть повторюватись ще частіше) і для захисту честі бідних сиріт, які страждають від подібних випадків, корисно було б обрати покарання, втім нешкідливе, наскільки можливо для майбутньої їх служби»⁵⁰. Митрополит Філарет (Амфітеатров) для уникнення таких випадків у майбутньому був більш категоричним ніж єпископ і зобов'язав семінарське правління повідомляти вихованців вищого відділення із взяттям підписок, щоб вони до завершення навчання й отримання дозволу на одруження «не входили ні в які зв'язки з дівчатами, їх родичами під загрозою виключення з духовного стану»⁵¹.

Дозвілля семінарстів намагалися контролювати і під час канікул. Зокрема, у 1877 р. Св. Синод підтвердив благочинним необхідність нагляду за поведінкою вихованців духовних навчальних закладів у канікулярний час⁵². Виявом особливої уваги вищої церковної адміністрації до виховання дітей духовенства був указ Св. Синоду від 30 листопада 1883 р., що стосувався підвищення релігійно-морального виховання у духовних начальних закладах. Окрім іншого, указ вимагав від благочинних при піврічних оглядах підзвітних церков, особливу увагу звертати на виховання дітей членами причтів і нагадував про обов'язок наглядати за поведінкою вихованців духовних навчальних закладів під час канікул та їх ставлення до церкви. Зауваження з цього приводу благочинні мали повідомляти митрополиту⁵³.

⁴⁷ Радецкий В. Киевская духовная семинария в первой половине XIX ст. (Воспоминания) // Украина. 1907. Т. 4. Ноябрь–декабрь. С. 217–218.

⁴⁸ Ibid. С. 194, 208.

⁴⁹ Ibid. С. 201.

⁵⁰ ЦДІАК України. Ф. 712. Оп. 2. Спр. 744. Арк. 1-7.

⁵¹ Ibid. Арк. 7.

⁵² Определения Святейшего Синода // Киевские епархиальные ведомости. 1877. № 19. С. 264–265.

⁵³ Указы и определения Святейшего Синода // Киевские епархиальные ведомости. 1884. № 4. С. 151.

Отже, дозвілля вихованців Київської духовної семінарії чітко регламентувалося. Адміністрація заохочувала вихованців проводити вільний час за заняттями музикою, співами, малюванням, ремеслами. Також організовувалися прогулянки на природу. Часто семінаристи виходили за межі дозволеного проведення вільного часу. Популярним було відвідування театру, іноді організовувалися розваги з музикою й танцями. Непоодиноким були випадки, коли дозвілля супроводжувалося вживанням алкоголю та тютюнокурінням. Проте, недозволене проведення вільного часу загрожувало серйозними санкціями з боку семінарського керівництва, у тому числі виключенням із закладу освіти.

Vitalii Tatsiienko

Leisure Time of Kyiv Theological Seminary Students in the 19th century

Abstract: In the article the attempt was made to consider the characteristics of leisure time of Kyiv theological seminary students in the 19th century. It is emphasized that free time of seminary students was strictly regulated. There were many prohibitions for learners concerning spending their spare time. It was forbidden to read books of one's own choice, meet girls, swim outside the bathhouse; boat trips, dances, visiting theatres, inns, taverns, even libraries and other public places were under prohibition. The arrangement of concerts, performances, readings and other public meetings was not allowed at theological educational institutions. The church administration believed that such activities would always distract students from an educational process, contribute to their inattention and the inclination to entertainment. There was a strict system of control at seminaries.

The institute of inspectors controlled the leisure time of seminary students so that they didn't go beyond what was allowed. A free exit outside the educational institution was prohibited for students. The seminary administration encouraged learners to spend their free time by going in for music, singing, doing some drawing and crafts. Nature walks were also organized. A part of students did some reading in their spare time. The cases of the violation of formulated rules concerning spending free time were not isolated.

A popular prohibited form of spending leisure time was visiting the theatre. There were cases when relaxation was accompanied by music, dances, playing cards, smoking and the consumption of alcoholic beverages.

However, a forbidden way of spending free time threatened serious sanctions from the seminary management, including the expulsion from the educational institution. There were attempts at controlling the leisure time of seminary students during holidays.

Keywords: leisure time, Kyiv theological seminary, seminary students, inspector, rector